

سِرِّ سَالَةِ فَارَسِي

سَيِّدِ حَسَنِ خُونِي

تحقيق: تقی‌میرزا
محمّد موسّاد

انتشارات اطلاعات
تهران - ۱۳۹۶

سرشناسه:	خمینی، سیدحسن، ۱۳۵۲-
عنوان و نام پدیدآور:	سه رساله فارسی / سیدحسن خمینی؛ تحقیق، تنظیم و نگارش سیدمحمود صادقی
مشخصات نشر:	تهران: اطلاعات، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری:	۳۸۴ ص.
شابک:	978-600-435-076-1
وضعیت فهرست نویسی:	فیپا
یادداشت:	کتابنامه: ص. [۳۷۵-۳۷۸]؛ همچنین به صورت زیرنویس
یادداشت:	نمایه
موضوع:	خورشید - طلوع و غروب (فقه)
موضوع:	Sun - Rising and setting (Islamic Law)
موضوع:	سفل و ایمان (اصول فقه)
موضوع:	Faith and reason (Islamic Law)
موضوع:	واجبات
موضوع:	Duties (Islamic Law)
موضوع:	فقه جاری - قرن ۱۴
موضوع:	Islamic Law, Ja'fari - 20th century
شناسه افزوده:	صادقی، سیدمحمود، ۱۳۵۲-، گردآورنده
شناسه افزوده:	مؤسسه اطلاعات
رده بندی کنگره:	۱۳۹۶ خ ۸ / ۶ / ۹۸ BP
رده بندی دیویی:	۲۹۷ / ۴۸۵
شماره کتابشناسی ملی:	۴۹۲۰۰۲۱

انتشارات اطلاعات

تهران: خیابان میرداماد، خیابان نفت جنوبی، روزنامه اطلاعات، شماره پستی ۱۵۴۹۹۵۳۱۱
 تلفن: ۲۹۹۹۳۴۵۵۶
 فروشگاه مرکزی: بزرگراه حقانی، روی بروی ایستگاه مترو، ساختمان روزنامه اطلاعات، تلفن: ۲۹۹۹۳۶۸۶
 فروشگاه شماره (۱): خیابان انقلاب اسلامی، روی بروی دانشگاه تهران، تلفن: ۶۴۴۶۰۷۳۴

سه رساله فارسی

تألیف سیدحسن خمینی
 طراح جلد: سهراب هادی
 صفحه آرا: رحیم رضائی
 تحقیق، تنظیم و نگارش: سیدمحمود صادقی
 حروف نگاری، چاپ و صحافی: مؤسسه اطلاعات
 شمارگان: ۱۰۵۰ نسخه
 چاپ اول: ۱۳۹۶

قیمت: ۲۳۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۳۵-۰۷۶-۱ ISBN: 978-600-435-076-1

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است. Printed in Iran

فهرست

۱۳	 مقدمه
۱۵	 پیش از آغاز

رساله اول: بررسی مسئله فجر در لیالی مقمره

۳۳	 مقدمه
۳۳	 نکته یکم: چیست لیالی مقمره
۳۶	 نکته دوم: ثمرات بحث
۳۸	 نکته سوم: پیشینه بحث
۳۹	 نکته چهارم: تعیین محل نزاع
۴۰	 نکته پنجم: دلایل بحث
۴۳	 فصل اول / استدلال به کتاب الهی
۴۳	 مقدمه
۴۴	 نگاهی به مباحث تفسیری آیه
۴۴	 مفردات آیه
۴۷	 شأن نزول آیه
۵۲	 ابومسلم اصفهانی و مسئله نسخ در آیه
۵۵	 نکاتی درباره تفسیر آیه
۶۳	 تأملی در مفهوم تبیین
۶۴	 صبح صادق و صبح کاذب

۶۸	احتمالات مطرح در معنای «من الفجر»
۶۹	تبیین؛ فعلیت یا طریقت
۷۴	تأملی در معنای «من»
۷۹	منظور از «من نشوئه» در کلام امام
۷۹	تعلق یا عدم تعلق «من» بیانیه به جمله
۸۰	«من الفجر» و اختلاف در زمان نزول آن
۸۱	اشکال دیگر مرحوم فاضل لنکرانی
۸۲	اشکال سوم مرحوم فاضل لنکرانی
۸۴	اشکال مرحوم فاضل لنکرانی بر مرحوم همدانی
۸۶	فرق میان یالی مقمره و یالی مغیمه (ابری)
۸۸	استدلال به آیه انما یأمر الله شیری زنجانی
۹۰	جمع بندی مباحث مطرح شده در آنه
۹۳	فصل دوم / استدلال به روایات
۹۳	مقدمه
۹۴	الف. روایات استنادی امام خمینی
۹۴	۱. روایت من لایحضر از ابی بصیر مرادی
۹۵	۲. روایت هشام بن هذیل
۹۵	۳. روایت منقول از امام رضا (علیه السلام)
۹۶	۴. روایت علی بن مهزیار از امام جواد (علیه السلام)
۹۷	تأملی دیگر در سند روایت ابن مهزیار
۹۸	بررسی دلالتی روایت علی بن مهزیار
۱۰۲	ضمیر بُیِّنَه
۱۰۴	تحلیل مرحوم همدانی و اشکالات مطرح پیرامون آن
۱۰۴	اشکال دیگر مرحوم فاضل لنکرانی
۱۰۶	دو نکته
۱۰۸	ب. مرحوم فاضل لنکرانی و دسته بندی روایات این باب
۱۰۸	الف. روایات دسته اول
۱۰۸	۱. صحیحہ علی بن عطیہ
۱۰۹	بررسی سندی صحیحہ علی بن عطیہ
۱۰۹	بررسی معنایی روایت

۱۱۰	 بررسی دلالی روایت
۱۱۲	 ۲. روایت هشام بن هذیل
۱۱۳	 ۳. صحیحہ ابی بصیر مرادی
۱۱۵	 ۴. صحیحہ زرارہ
۱۱۷	 ب. روایات دسته دوم
۱۱۷	 ۱. موثقہ معاویہ بن وہب
۱۱۸	 ۲. موثقہ زرارہ
۱۲۰	 ۳. روایت عبید بن زرارہ
۱۲۱	 ۴. صحیحہ زرارہ از ابی جعفر (علیه السلام)
۱۲۱	 ۵. موثقہ موسی بن بکر
۱۲۱	 ۶. موثقہ عامر بن موسی
۱۲۲	 ج. روایات دسته سوم
۱۲۲	 ۱. صحیحہ ابن ابی شیبہ
۱۲۲	 ۲. روایت عبداللہ بن مسعود
۱۲۳	 جمع‌بندی کلی روایات
۱۲۶	 نگاهی دیگر به روایات
۱۲۶	 لیالی مقمرہ مسئلہ ای مستحدثہ ۱۲
۱۲۸	 مفهوم نجومی فجر
۱۳۱	 اعتبار نامگذاری در مسئلہ طلوع خورشید
۱۳۳	 نگاهی دیگر به روایات باب
۱۳۵	 فصل سوم / اصل عملی در مسئلہ
۱۳۵	 شبہہ حکمیہ در مسئلہ لیالی مقمرہ
۱۳۸	 جمع‌بندی کلی مباحث

رسالہ دوم- بررسی ماهیت اعتبارات عقلایی در دانش اصول فقہ

۱۴۳	 فصل اول / اصطلاح‌شناسی
۱۴۳	 یکم. اشتراک لفظی
۱۴۳	 معنای لغوی و اصطلاحی اعتبار
۱۴۴	 معنای اصطلاحی واژه اعتبار
۱۴۴	 الف. اعتبار در مقام حمل

۱۴۶	ب. اعتبار در مقابل اصیل
۱۴۷	اصالت وجود و اعتباریت ماهیت
۱۴۹	ج. اعتباری به معنای غیر مستقل
۱۵۱	د. اعتباری به معنای قیاس منطقی و قیاس فقهی
۱۵۳	ه. اعتبارات عقلایی
۱۵۵	ادراکات اعتباری و معقولات انتزاعی
۱۵۶	دسته بندی ادراکات انسانی
۱۵۷	۱. معقولات اولی
۱۵۸	۲. معقولات ثانی
۱۵۹	الف. معقولات ثانی منطقی
۱۶۰	ب. معقولات ثانی فلسفی
۱۶۳	تمایز عالم اعتباری در بیان محقق اصفهانی
۱۶۶	دوم. اشتراک معنوی
۱۶۷	الف. تنزیل
۱۶۸	نمونه هایی از کاربرد تنزیل در عالم اول
۱۷۱	محقق اصفهانی و طرح تفکیک اسباب و نزای
۱۷۲	ب. جعل
۱۷۳	اقسام جعل
۱۷۳	یک. تقسیم جعل به تکوینی و اعتباری
۱۷۴	دو. تقسیم جعل به بسیط و تألیفی
۱۷۴	سه. تقسیم جعل به استقلالی و تبعی
۱۷۵	چهار. تقسیم جعل به حقیقی و عرضی
۱۷۶	ج. انتزاع
۱۷۷	د. فرض و استعاره
۱۷۹	فصل دوم / بررسی تحلیلی ادراکات اعتباری
۱۷۹	مقدمه
۱۸۰	قضایای حقیقی و اعتباری
۱۸۱	ادراکات اعتباری
۱۸۲	منشأ و سرچشمه اعتبار
۱۸۳	اقسام اعتبار

۱۸۶	یکم. اعتبارات پیش از اجتماع.....
۱۸۶	الف. اعتبار وجوب.....
۱۸۸	ب. اعتبار حسن و قبح (خوبی و بدی).....
۱۹۰	ج. اعتبار اخف و اسهل.....
۱۹۲	د. اعتبار استخدام و اجتماع.....
۱۹۴	ه. اعتبار متابعت علم.....
۱۹۶	دوم. اعتبارات پس از اجتماع.....
۱۹۷	الف. اصل ملک (ملکیت).....
۲۰۰	ب. اعتبار کلام و سخن.....
۲۰۵	ج. اعتبار ریاست، مرئوسیت و لوازم آنها.....
۲۰۸	د. اعتبار امر و نهی - جزا و مزد.....
۲۱۴	ه. اعتبارات مورد تساوی طرفین.....
۲۱۴	سوم. اعتبارات ادبی و فانه.....
۲۱۵	الف. اعتبارات ادبی.....
۲۱۵	استعاره منشأ اعتبارات ادبی.....
۲۱۷	اندیشمندان مسلمان و تعریف استعاره.....
۲۱۸	استعاره، مجاز لغوی یا عقلی.....
۲۲۲	ب. اعتبارات قانونی و تمایز آن با اعتبارات ادبی.....
۲۲۴	چهارم. اعتبارات محض و اعتبارات حقیقی.....
۲۲۷	تقریرات مختلف از سخن مرحوم عراقی.....
۲۳۰	اشکال امام خمینی بر کلام عراقی.....
۲۳۱	پنجم. تقسیم نهایی اعتبارات عقلایی.....
۲۳۲	اعتبارات عقلایی - اعتبارات شخصی.....
۲۳۲	بررسی تحلیلی اعتبارات عقلایی.....
۲۳۳	ویژگی های اعتبارات عقلایی حقیقی.....
۲۳۳	۱. رابطه اعتبارات ادبی و اعتبارات عقلایی حقیقی.....
۲۳۷	۲. اعتبارات عقلایی و آثار اجتماعی.....
۲۴۱	۳. عمومیت در اعتبارات عقلایی.....
۲۴۱	۴. ظرف تحقق اعتبارات عقلایی.....
۲۵۱	فصل سوم / رابطه تولیدی ادراکات اعتباری و حقیقی.....

۲۵۱	 مقدمه
۲۵۲	 رابطه تولیدی منطقی
۲۵۴	 نگاهی دیگر به ادراکات حقیقی و اعتباری
۲۵۵	 بررسی تحلیلی روابط مفاهیم و گزاره‌های حقیقی و اعتباری
۲۵۶	 تحلیل رابطه قضایای حقیقی و اعتباری
۲۵۶	 یکم. نبود رابطه تولیدی منطقی میان حقیقت و اعتبار
۲۶۱	 دوم. وجود رابطه منطقی در ادراکات حقیقی و اعتباری
۲۶۵	 فصل چهارم / بررسی مسئله تشکیک در امر اعتباری
۲۶۵	 واط و مشکک
۲۶۶	 سته‌بندی مفاهیم تشکیکی
۲۶۷	 بررسی مسئله تشکیک در امر اعتباری

رساله سوم - حقیقت وجوب

۲۷۳	 فصل اول / مفاهیم کلی
۲۷۳	 یکم. معنای لغوی و اصطلاحی انشاء
۲۷۵	 دوم. معنای لغوی و اصطلاحی حکم
۲۷۸	 سوم. معنای لغوی و اصطلاحی وجوب
۲۸۰	 تأملی در معنای اصطلاحی «وجوب»
۲۸۳	 فصل دوم / کلیات
۲۸۳	 یکم. ماهیت انشاء
۲۸۳	 اقسام انشاء
۲۸۵	 ماهیت انشاء نزد اصولیون
۲۸۵	 نظر مشهور
۲۸۷	 مبنای مرحوم خوئی و مرحوم حائری
۲۸۸	 نظر مرحوم آقای اصفهانی
۲۸۹	 نظر مرحوم آقای محقق داماد
۲۹۰	 نظر امام خمینی (قدس سره)
۲۹۲	 جمع‌بندی نهایی بحث انشاء
۲۹۲	 دوم. حقیقت حکم شرعی
۲۹۳	 تعریف حکم شرعی

۲۹۳	تعاریف حقیقی
۲۹۷	تعاریف غیر حقیقی
۲۹۹	حکم تکلیفی و وضعی
۳۰۲	حکم تکلیفی
۳۰۳	حکم وضعی
۳۰۴	اقسام حکم تکلیفی
۳۰۵	فصل سوم / حقیقت وجوب
۳۰۵	مقدمه
۳۰۶	تنظیر مسئله تمایز میان وجوب و استحباب به تمایز میان اشیاء
۳۱۰	حقیقت معنا، رجوب و وجه تمایز آن با استحباب
۳۱۰	یکم. طلب به هم منع از ترک
۳۱۰	بررسی و نقد قول اول و اشکالات وارد بر آن
۳۱۰	اشکال مرحوم سارالعداء
۳۱۱	اشکال مرحوم پرو
۳۱۲	اشکال سوم
۳۱۲	دوم. برابری وجوب با رجحان فعل
۳۱۳	بررسی و نقد قول صاحب معالم
۳۱۵	سوم. طلب و استحقاق عقوبت
۳۱۶	بررسی و نقد قول سوم
۳۱۷	چهارم. طلب مسبوق به اراده شدید
۳۱۷	بررسی و نقد قول چهارم
۳۱۹	پنجم. طلب مسبوق به مصلحت حتمیه
۳۱۹	بررسی و نقد قول پنجم
۳۱۹	ششم. وجوب، طلب شدید و استحباب، طلب ضعیف
۳۲۰	تشریح مبنای مرحوم آخوند خراسانی
۳۲۲	بررسی و نقد مبنای مرحوم آخوند
۳۲۲	اشکال مرحوم آیت الله نائینی
۳۲۴	الف. اشکال مرحوم عراقی بر مرحوم نائینی*
۳۲۵	ب. امام خمینی و نقد اشکالات مرحوم عراقی و مرحوم نائینی
۳۲۷	ج. مرحوم آیت الله خویی و نقد اقوال مطرح در مبنای آخوند

۳۳۱	اشکال دوم بر مبنای مرحوم آخوند
۳۳۳	الف. بررسی و نقد اشکال مرحوم بروجردی
۳۳۶	ب. اشکال مرحوم آیت الله فاضل بر مرحوم آیت الله بروجردی
۳۳۶	جمع بندی قول مرحوم آخوند خراسانی
۳۳۷	هفتم. شدت و ضعف در مقارنات (قول مرحوم بروجردی)
۳۴۱	بررسی و نقد مبنای مرحوم بروجردی
۳۴۲	جمع بندی مبنای مرحوم بروجردی
۳۴۲	هشتم. انتزاعی بودن مفهوم وجوب (مبنای امام خمینی)
۳۴۳	خدمات مطرح در مبنای امام خمینی
۳۴۳	مقدمه یکم. اختلاف در اراده ها
۳۴۴	مقدمه دوم: بسیط بودن اراده
۳۴۵	مقاله سوم: مهمات صدور امر از امر
۳۴۶	مقدمه چهارم: امر تابع اراده امر
۳۴۷	جمع بندی مهمات چهارگانه امام
۳۴۸	تعریف وجوب از دیدگاه امام خمینی
۳۴۹	تأمل و دقت در نظر امام
۳۵۰	نهم. جمع بندی مباحث و ارائه مبنای مختار
۳۵۲	پاسخ به اشکالات احتمالی در مبنای مختار
۳۵۲	نکته پایانی
۳۵۳	جمع بندی پایانی مباحث مطرح در تحقیق
۳۵۷	منابع

مقدمه

خدای سبحان به روح مطهر امام عظیم الشان درود فرستد! روزی از روزهای تابستان در میانه دهه شصت، در حالی که در حیاط جماران در محضر ایشان نشسته بودم، پس از اینکه نصیحت چندباره خردش را مبنی بر اینکه «من آخوند شوم» تکرار فرمودند، از ایشان پرسیدم: «آخوند را چقدر سال طول می کشد»، فرمودند: «یک هفتاد سال». خانم امام لبخند زدند و گفتند: «آقا سرور! سغول است». پرسیدم: در میان علوم حوزوی کدام را بیشتر دوست دارید؟ (یا چنین پرسیدم که کدام شیرین تر است) فرمودند: «فقه».

فقه علاوه بر اینکه علم «زندگی بهتر» است، علمی است شیرین که محتاج دقت های خاص خود است؛ دقت هایی که اگر چه از دقت های فاضلی دقیق تر نیست؛ ولی ساده تر از آن هم نیست؛ چرا که محتاج احاطه به مجموعه ای وسیع از روایات و اقوال و فروع مختلف در ابواب متفاوت است، و چنین است که تأمل و تتبع در فقه شیعه، به عنوان دستاورد عالمان بزرگ، نیازمند تلاش بسیار و حوصله فراوان است؛ تلاشی که گاه مسئله ای فقهی را بارور می کند و گاه قاعده ای فقهی را تشکیل می دهد و زمانی مسئله ای اصولی را به سرانجام می رساند.

بر آشنایان به فقه پوشیده نیست که «اتمام حجت» در این علم، کاملاً وام دار اصول فقه است و اصول فقه، اگر چه می توان آن را در برخی مسائل، «فربه تر از نیاز» برشمرد؛ ولی قوام و بنیان احتجاج فقهی را سامان می دهد؛ فقیه غیر اصولی بر زمین

دیگران بذر تحقیق می‌افشانند و بر تار و بود اغیار، لباس زرافشان می‌نشانند، و از همین روست که همت عالمان دین در روزگاران گذشته و حال، بر مستحکم ساختن پایه‌های اصول فقه در کنار آراستن اندیشه‌های فقهی بوده است.

آنچه پیش روی شماست تلاش و همت برادرم جناب حجت‌الاسلام والمسلمین سید محمود صادقی است که بخش‌هایی از بحث‌هایی را که در این دو علم شریف داشتیم، به تقریر و تحقیق نهشته است. نخست بحثی است فقهی که برای تحقیق در یکی از متفردات فقهی امام عظیم‌الشان (قدس سره) آغاز کردیم و به پیروی ایشان به سرانجام رساندیم، و دو دیگر مسائلی است که پیرامون مباحث علم اصول مطرح ساخته بر-یم.

برای ایستادن آرزوی روزهای بهتر دارم و برای خوانندگان توفیق سعادت و بهروزی مسئلت می‌کنم.

سید حسن خمینی

سی‌ام مرداد ماه ۱۳۹۶

بیست و هشتم ذی‌القعدة ۱۴۳۸

قم المقدسه